

Leppefisk

Grønnlylt. Foto: Per Gunnar Epedal

Status og råd

I norske farvann er det seks arter av leppefisk. Bergnebb og grønnlylt er de mest tallrike. Berglylt, graslylt og rødnebb/blåstål er mindre tallrike. Forholdet mellom disse artene varierer en hel del langs kysten. Brunglylt blir betraktet som sjelden i norske farvann. Om sommeren er leppefiskene vanlige i tang- og tarebeltet, om vinteren trekker de dypere.

Leppefiskene, særlig bergnebb, grønnlylt og berglylt, blir brukt til å fjerne lakselus fra laks i oppdrett. I Norge startet målrettet fiske etter bergnebb i 1988. Bruken av leppefisk i oppdrettsnæringen i Norge økte fra omkring 1 000 fisk i 1988 til rundt 3,5 millioner i 1997. Etter en nedgang til ca. 1 million i 2006, har bruken av leppefisk tatt seg kraftig opp de siste årene, og det fiskes nå i underkant av 22 millioner i antall og i overkant av 230 millioner kroner i verdi til fisker (se figur neste side). All fangst av leppefisk rapporteres inn til Fiskeridirektoratet via sluttседdel fra fisker.

Havforskningsinstituttet har etablert et nettverk av leppefisk-fiskere langs kysten fra Hvaler (Østfold) til Flatanger (Nord-Trøndelag). Disse rapporterer inn fangst fordelt på art, både beholdt fangst og gjenutsatt levende leppefisk under markedsstørrelse, pluss bifangst av andre arter. Denne omfattende og gode fangstrapporteringen samt utveksling av erfaring med fiskerne (blant annet redskap og ståtid) vil etter hvert bidra til bedre forvaltningsråd.

Begrenset naturlig forflytting (migrasjon) og liten spredning av yngel gjør det sannsynlig at leppefiskene er oppdelt i mange små lokale bestander. Transport av leppefisk mellom områder kan ha negative effekter (sykdom, genetikk), derfor anbefales størst mulig bruk av lokal leppefisk. Det er derfor spesielt viktig at leppefisk som ikke er fanget lokalt, holdes inne i merdene.

Undersøkelser viser at artssammensetningen er signifikant forskjellig mellom undersøkte lokaliteter, noe som tyder på at de ulike artene har ulike habitatpreferanse. Det har også blitt observert endringer i artssammensetning på lokaliteter gjennom sesongen. Spesielt graslylta har vist store variasjoner i fangstene.

Små lokale bestander gjør det vanskeligere å anslå størrelsen på hver enkelt bestand, og dermed effekten av fiske, men resultat fra noen av referansefiskerne viser en nedgang i fangstratene i de nordlige delene av Vestlandet sør for 62°N.

Enkelte lokale bestander kan være utfisket samtidig som andre nærliggende bestander kan være nærmest upåvirket av fiske. De enkelte leppefiskbestandene er avhengig av lokal rekruttering og individuell vekst. Siden flere av artene (blant annet berglylt) skifter kjønn, blir rekrutteringen i stor grad bestemt av alders- og kjønnsammensetningen. Instituttet anbefaler at man er føre var i utøvelsen av fisket ved at det ikke åpnes før hovedgyttingen er over for de ulike artene. I 2016 ble fisket åpnet etter et prøvofiske som registrerte når hovedgyttingen var over. Det vises for øvrig til Fiskeridirektoratets rapport fra arbeidsgruppe om bærekraftig bruk og uttak av leppefisk.

(Les mer om leppefisk på neste side.)

Leppefisk – Wrasses

Familie: Labridae (piggefinnefiskfamilien)

Ca. 500 arter i familien. I norske farvann er fem av dem tallrike:

Berglylt (*Labrus bergylta*)

Bergnebb (*Ctenolabrus rupestris*)

Blåstål og rødnebb (*Labrus bimaculatus*)

Graslylt (*Centrolabrus exoletus*)

Grønnlylt (*Symphodus melops*)

Leveområde: Varmekjære fisker som er mest tallrike på Skagerrakkysten og på Vestlandet, men finnes også nordover til Lofoten. Leppefiskene er knyttet til kysten og finnes gjerne i tang og tareskog, der noen av artene bygger reir til eggene.

Føde: Rovfisk som helst lever av bunnlevende virvelløse dyr. Både bergnebb, grønnlylt og berglylt er kjent som pusserfisk, dvs. de renser andre fisk for ektoparasitter. De blir derfor utnyttet i lakseoppdrett for å bekjempe lakselus.

Særtrekk: Mange arter skifter kjønn, av og til også utseende. De er først hunner og blir hanner når de er gamle (f.eks. rødnebb og blåstål).

Nøkeltall:

KVOTE: 4 millioner på Sørlandet, 10 millioner på Vestlandet og 4 millioner i Midt-Norge

KVOTERÅD: Ingen økning ift. fangst i 2015 i Sør- og Midt-Norge, reduksjon på 15–20 % på Vestlandet

Fakta om bestandene:

Bergnebb er utbredt i Middelhavet, Svartehavet og nordover langs Europa til Norge. I Norge er den meget tallrik langs sør- og vestkysten. Om vinteren gjemmer bergnebben seg i huler og fjellsprekker der den ligger i en slags dvaletilstand. Bergnebb blir kjønnsmoden når den er ca. 10 cm og 3 år. Den kan bli opptil 21 cm lang og 25 år.

Grønnlylt er utbredt fra vestlige deler av Middelhavet og Marokko og nordover til Trondheimsfjorden. Enkelte steder langs kysten i østlige Skagerrak og på Vestlandet er grønnlylt den mest tallrike av leppefiskene. Den lever i fjæra og ned til ca. 30 meters dyp. Grønnlylt kan bli opptil 25–30 cm, men er oftest 15–20 cm. De blir kjønnsmodne når de er 13–15 cm og 2–3 år gamle.

Berglylt er utbredt fra Marokko og nordover langs kysten til Trondheimsfjorden. Den er vanligst fra fjæra og ned til ca. 50 meter der det er tang og tare, men fanges likevel helt ned mot 200 meter. Berglylt ser ut til å foretrekke eksponerte områder med bratte bergskrenter og undersjøiske skjær der den kan finne rikelig med føde. Den kan bli opptil 60 cm, 3,5 kilo og 25 år. Berglylten skifter kjønn. Den modnes først som hunn rundt 16–18 cm, og blir seinere hann. Fisk på 18–22 cm er fra 2 til 5 år, og 36–38 cm fisk er rundt 16 år gamle.

Leppefisk

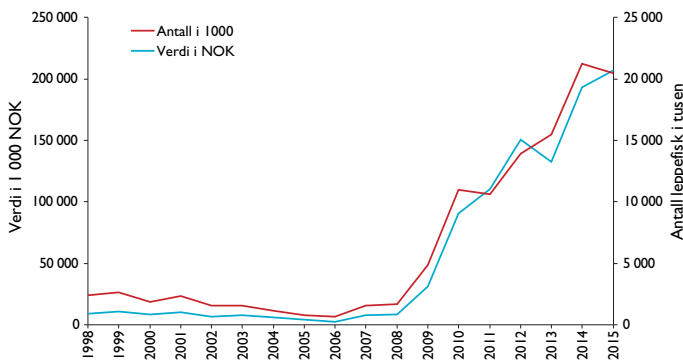
De enkelte artene

Bergnebb er den minste, men vanligste av leppefiskene våre. En mørk flekk øverst på haleroten og en langt fremme på ryggfinnen er gode kjennetegn. På norskekysten forekommer den nordover til Troms, med sparsomme forekomster nord for Trondheimsfjorden. Bergnebb lever hovedsakelig av små dyr som den plukker fra bunnen. I motsetning til de andre leppefiskene våre, har bergnebb egg som flyter fritt i vannmassene.

Berggylt er den største av leppefiskene våre. Den kan bli 60 cm, men er som regel mye mindre. Fargen er svært variabel. Bunnfargen er lys, og sider og rygg har en kraftig marmorering i brunt, grønt eller rødgult. Marmorering på gjellelokket er et godt kjennetegn. Berggylt er utbredt nordover til Trondheimsfjorden, men er mindre tallrik enn bergnebb, samtidig kan størrelsen på enkeltbestandene variere mye. Gytingen foregår om sommeren, og i likhet med de andre leppefiskene holder hannene revir, ofte en stein eller annen flate. Hannen forsvarer eggene mot inntrengere inntil de er klekt. Da flytter hannen seg til et nytt område, tiltrekker seg hunner og danner nye revir. Berggylten er hermafrodit, dvs. at den skifter kjønn, og all yngel utvikler seg til hunner. I våre områder blir de kjønnsmodne når de har nådd en lengde på 20–23 cm. Disse hunnene skifter senere kjønn og blir hanner. Føden består av virvelløse dyr som børstemark, muslinger, snegler og krepsdyr. Berggylta har vist seg å være en effektiv luseplukker, og er aktiv ved lavere temperaturer enn de andre artene.

Grønn-gylt og *grasgylt* kan forveksles med små berggylter, men skilles lett fra berggylt på gjellelokket. Mens berggylt har marmorering, har grasgylt og grønn-gylt parallelle striper på gjellelokket. Grønn-gylt kjennetegnes for øvrig ved en nyreformet, mørk flekk like bak øyet og en svart flekk på haleroten like under sidelinjen. Grasgylt kan ha et mørkt bånd over sporden, men har ikke karakteristiske flekker. Den kan artsbestemmes ved bruk av antall finnestråler. Ofte vil grasgylta være dekket av lyseblå bånd. Begge disse artene er vanlige på Vestlandet, og finnes nordover til Trondheimsfjorden. Grønn-gyltas føde består for det meste av ulike små krepsdyr og muslinger. Grasgylt minner mye om grønn-gylt i levevis, men den er langt mindre tallrik.

Blåstål og *rødnebb* ble lenge betraktet som to arter. Yngelen utvikler seg til å bli hunner, som kalles rødnebb. De er rødoransje med tre svarte flekker i overgangen mellom bakre del av ryggfinnen og kroppssidene. Noen få utvikler seg til såkalte primære hanner, som også er røde. Når hunnene blir ca. sju år gamle skifter de kjønn og blir til sekundære hanner, som kalles blåstål. De er blå med mørk marmorering. Rødnebb blir sjelden over 30 cm, mens blåstål kan bli 35 cm lang. Blåstål og rødnebb er vanlig på grunt vann, gjerne med hard bunn, tang og tare. Hannen bygger reir av alger mellom steiner eller i sprekker, og har gjerne et harem av flere hunner. Føden består av ulike krepsdyr, muslinger og snegler.

Antall og verdi av leppefisk brukt som rensefisk rapportert av oppdrettere t.o.m. 2012. Fangst rapportert via sluttseddel til Fiskeridirektoratet f.o.m. 2013. Use of wild wrasse (*Labridae*) as cleaner fish in the production of salmon and rainbow trout. Since 2013 as reported catch by fishermen. Number in 1000 individuals. Value in 1000 NOK.

Fangst av leppefisk (oppgitt i 1000). Kilde: Fiskeridirektoratet (oppdaterte tall per 04.02.16). Reported catch of cleaner fish.

ART	ANTALL 2014	ANTALL 2015	ANTALL 2016
Berggylt	1 269	1 526	1 426
Bergnebb	11 685	9 165	8 615
Grasgylt	352	290	543
Grønn-gylt	7 957	9 798	11 606
Blåstål/rødnebb	0,2	3	0,9
Annen leppefisk	3	0	0
Totalt	21 266	20 782	22 192